

שמיטה – הרהורים ורעיונות למשמעותה

על הקשר והחיבורים בין שנת השמיטה והגיל הרך \ אביטל הוכשטיין
יו"ר "מכון הדר" ישראל

האיסור לעבוד בשדה שלי הופך את השנה הזו לשנה שבה אני בהרבה מובנים מוותרת על הבעלות שלי בקרקע. מותר לי לעבוד באופן כללי - אבל לא בשדה שלי; מותר לי לאכול מן הארץ - אבל לא כי אני עמלתי בה והיא שלי, אלא כי אני זקוקה לאוכל - כמו ילדי, כמו העובדים, התושבים שבסביבתי וכל אדם - כולנו זקוקים. זו שנה שבה אני מוזמנת לשים לב לעובדה שיש לי צרכים, שאני תלויה, ושהבעלות שלי מוגבלת. כבני אדם לכולנו צרכים וכולנו תלויים, והמשאבים העומדים לרשותינו - מוגבלים. גם אם יש בעלות היא זמנית ובת חלוף - זו החוויה של שנת השמיטה בספר ויקרא.

אם בכל שנה 'שלי שלי ושליך שלי', הרי שהשנה 'שלי שליך' ושליך שלי'. במובן מסוים הכל של כולם, או אולי אין בעלים והכל של אף אחד (או של הקדוש ברוך הוא). שמא לכך כיוונה השכנה שלי - לאמר: בכל שנה רק אני אוכלת מן התפוחים שבגינתי והשנה את מוזמנת לאכול מהם כמוני.

זו שנה שבה במקום קלמרים אישיים ניתן לעודד את ילדי הגן, התלמידים והוריהם, לארגן ארונית משותפת, כְּשָׂדָה, אליה יגש כל הרעב - כל מי שזקוק לעיפורן, מחברת, או צבע פנדה. זו הזדמנות לעודד התחלקות במיוחד במה שאני תופסת כשלי (גם העץ האהוב ייקטף על ידי השכנים, וגם המחק המיוחד יהיה בשימוש על ידי חברים), ולעודד ילדים לשים לב לצרכים שלהם, לחוות התמודדות עם צורך לא באופן של בעלות (אפתח את הקלמר שלי), אלא באופן של תלות ושיתופיות. זו שנה בה אפשר לבקש מכל ילד להביא פרי ולהכין צלחת פירות משותפת ותוך כדי אכילה לתהות למי שייך סלט הפירות הזה - כולם? אף אחד? רק מי שרעב? רק מי שבא כל יום לגן? וכאן לפנינו גם הזדמנות לעיין בפסוקים עם הילדים: למי שייך סלט הפרות (השדה הנידון בפסוקים)? לכולם בבחינת "לכם לאכלה"? או אולי לאף אדם, בבחינת "והייתה שבת הארץ שבת לה?" ואלו רק למי שרעב - שכן מטרת הפירות השנה היא רק "לאכלה"?

אם ספר ויקרא מציע שהשנה השביעית היא הזדמנות לשים לב למוגבלות של הבעלות האנושית, הרי ששנת השבע נראית אחרת מאוד בספר שמות:

וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת־אֲרָצְךָ וְאִסַּפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ; וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמַטְנָה וְנִטְשָׁתָה וְאָכְלוּ אֲבִינִי עִמָּךְ וְיִתְּרָם תֹּאכַל חֵיט הַשְּׂדֵה כִּרְתַעֲשָׂה לְכַרְמְךָ לְזִיתְךָ: (שמות כג י - יא)

כמו בויקרא, שש השנים הראשונות מתוארות כשנות עבודה. אולם בניגוד לאיסור לעבוד בשנה השביעית - הדגש בשמות הוא על שמיטה ונטישה - אולי של התבואה

"משהו דרמטי ביותר התרחש בחצר שלנו בימים האחרונים" תיארה אחת משכנותי בסמוך לראש השנה, היא הייתה מוקפת בילדיה, והמשיכה: "איבדנו בעלות על הפירות והירקות שצומחים בחצר", הנהנתי ברצינות מנסה להבין במה מדובר: "זו שנת שמיטה!" היא הסבירה בהתרגשות, "את מוזמנת להיכנס ולקחת!".

שיחת חולין זו מכילה הרבה מהפוטנציאל ומהאתגרים שגלומים בשנת השמיטה. היא מביעה מתחים שמתחילים כבר בתורה, ומתעצמים בחיים מודרניים: חיים בהם רבים מאיתנו גרים בעיר, חיים בהם רובינו לא חקלאים, וחיים בהם ילדים נמצאים שעות רבות במסגרות חינוך ולא עובדים לצד הוריהם בחווה או בשדה.

כיצד יכולה השמיטה - על אתגריה - להיכנס אל חיינו ואל חיי ילדינו?

השמיטה מתוארת בשני מקומות מרכזיים בתורה, פעם בספר שמות ופעם בויקרא, וכל תיאור מספר סיפור שונה בתכלית אודות מטרות השנה, המעשים המלווים והמייחדים אותה, והאופן שבו היא אמורה להשפיע על התודעה האנושית ולעצב אותה. אתאר בקצרה את שתי הפרשיות המקראיות ובמהלך הדיון בהם, אציע כיווני מחשבה לאופנים בהם ניתן לתרגם את מציאות השמיטה גם למרחב חינוכי, עירוני מודרני. בנוסף, אציע כיוונים ליישום אפשרי עם ילדים ביל הרך, במסגרות, בבית ובקהילה.

וַיְדַבֵּר ה' אֵל־מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תְּבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָכֶם וְשַׁבְתָּה הָאָרֶץ שִׁבְתָּ לָהּ: שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שְׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר כְּרַמְךָ וְאִסַּפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ; וּבַשְּׁנָה הַשְּׁבִיעִת שַׁבְתָּ שַׁבְתּוֹן יִהְיֶה לְאֶרֶץ שַׁבְתָּ לָהּ שְׂדֶךָ לֹא תִזְרַע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמַר: אֵת סְפִיחַ קִצְיֹרְךָ לֹא תִקְצֹר וְאֶת־עֵנְבֵי זִיזֹרְךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שַׁבְתּוֹן יִהְיֶה לְאֶרֶץ: וְהִיְתָה שַׁבְתָּ הָאָרֶץ לָכֶם לֹא־אֲכַלְהָ לָּךְ וְלַעֲבָדְךָ וְלַאֲמָתְךָ וְלַשְׂכִּירְךָ וְלַתּוֹשְׁבֵי הָגֵרִים עִמָּךְ: וְלִבְהִמְתָּךְ וְלַחֵיהָ אֲשֶׁר בְּאֶרְצְךָ תִּהְיֶה כְּלִי־תְבוּאָתָה לְאָכְלָהּ: (ויקרא כה א - ז)

הפסוקים מספרים סיפור משולש:

- השנה השביעית היא שנה של שבת.
- השנה השביעית היא שנה שבה אסורות מלאכות בשדה, ובאופן מיוחד אסור לי לעשות אותן בשדה שהוא בבעלותי.
- בשנה זו פירות הארץ מיועדים לאכילה - 'לכם' - לנו, לכל המרחב שקשור אלינו: ילדינו, העובדים שלנו, התושבים הגרים בקהילה שלנו וכו'.

דווקא. יתירה מזו,

זהות האוכלים שונה: אם בויקרא הייתה 'שבת הארץ לכם לאכלה', הרי שבשמות האוכלים מן השדה הם 'אביוני עמך', האוכל מיועד לנזקקים העניים דווקא. בעצם זו שנה של שימת לב כפולה: ראשית מה יש לי - זאת תוך דרישה שאני אוותר ואנטוש משהו שהוא שלי; ושנית שימת לב לעניים. כלומר זו שנה של עזיבה של דברים לטובת אנשים אחרים שכנראה זקוקים להם. זו שנה המזמינה שיחה אודות צדקה ונתינה.

כך, שנת השמיטה היא הזדמנות לשיחה משולשת: ראשית על בעלות - הרי ניתן לשמוט ולעזוב רק דברים שהם שלי. כדאי לחשוב עם הילדים מה 'שלהם', ומה המשמעות של שייכות זו? איזו אחריות זה שם עליהם - כלפי החפץ (לשמור עליו), להכיר תודה (למי שנתנו), לחלוק (עם מי שאין לו - הרי אני יכולה לחלוק רק דבר שהוא בבעלותי). שנית, זו הזדמנות לחשוב על אנשים שיש להם פחות ממני ועל היכולת שלי לתת. גם בגיל הרך ניתן לחשוב על הדברים שזמינים לי ושאני יכולה לוותר עליהם עבור מי שדברים אלו אינם זמינים עבורם. שלישית על אנשים שנמצאים במצב אחר משלי - וכאן הזדמנות לפיתוח של רגשי אמפתיה. ניתן להעלות מול הילדים: אם אני בעלת שדה שנת השמיטה מזמינה אותי לחוויה של חוסר בעלות, ואם אני חסרת שדה שנת השמיטה מזמינה אותי להיכנס בחופשיות לשדות ולחוות יש - איך לדעתכם מרגיש כל צד? איך מרגיש מי שאין לו בשעה שלאחר יש? איך מרגיש מי שיש לו בשעה שלאחר אין? ולכל אלו ניתן גם להוסיף מעשה: אם נהוג לקבל מתנות ביום ההולדת, אולי אפשר לתת מתנה אחת למי שאין להם. ניתן לבקש מכל ילד לקחת צעצוע אחד משלו ולארגן נתינה מרוכזת של צעצועים למשחקיה בה חסרים דברים לילדים.

ולסיום, שנת השמיטה יכולה להוות עבורנו תזכורת והזדמנות לאמץ הרגלים חדשים, אפשר לקראת סוף השנה לקיים שיחה עם הילדים ולשאול: האם ישנם דברים שעשינו השנה והיינו רוצים להמשיך אותם גם בשנה הבאה? מה ניתן לעשות עם ארונית הציוד המשותפת? איך לא נחזור לדאגה לעצמי שפחות רואה אחרים בשש השנים הבאות?